

ÇEPNİ TÜRK HALK İNANÇLARI

GİRİŞ :

Biz bu çalışmamızda Trabzon ve çevresinden “Kesik Baş”, “Al Atlamak”, “Süpürge”, “Aşerme”, “Kurt Ağzı Bağlama”, “Hızır-Şahmerdan”, “Helva”, “Tuz”, “Haklaşmak-Helalleşmek”, “Yetim”, “Bağlanmak-bağlamak”, “Kara İyeler”, “Geyik”, “Dağ”, “Taş Kesilme”, “Sahiplilik”, “Ay Tutulması” gibi bazı kotlar üzerinde durmayı planlarken bildiri metni çok uzayınca bir kısmını metnin dışında tuttuk. Onayına müracaat ettiğimiz Ali Çelik hocamızın iki çalışmasını esas aldık. (Ali Çelik, Trabzon-Şalpazarı Çepni Kültürü, Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayını, Trabzon, 1999; Trabzon Çaykara Halk Kültürü, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 2005) Bunlardan daha ziyade birinci eserin metinler kısmından yararlanmaya çalıştık. Yazar, karşılaştırmayı Türkmen kesimler arasında yapmıştı, biz halkayı daha fazla genişletmeğe çalıştık.

Bölgedeki mevcudiyetlerini bu eserlerden yaptığımız kültür kotlarının genel Türk kültürü içerisindeki yerlerini vurgulamaya çalıştık. Kültür kotlarından hareketle yapılacak kültür bütünlüğüne götürecek çalışmalar için katkımız olsun istedik.

METİN :

Kesik Baş Efsanesi, diğer Kesik Baş Efsaneleri ile müştereklikler arz etmesine rağmen, zenginlik itibariyle oldukça farklıdır. Anadolu’da bilinen Kesik Baş Efsaneleri ulu zatlara ait menkıbeler tarzındadır. Savaş zamanı kendisini Hak yoluna adanmış kimse, ölmeden evvel öldüğü ve gerçek dirilerden kabul edildiği için kesilen başına rağmen silahı ile kelle koltukta savaşıyor, bu hali görülünce de sırrı ifşa olduğu için oracıkta şehit olur ve düştüğü yere defnedilir, mezarı ziyaret olur. Kayseri ili Pınarbaşı ilçesi Pazarören kasabası Melikgazi köyündeki Kesik Baş, İstanbul-Halıcıoğlu’ndaki Kesik Baş, Aksaray ili Güzelyurt ilçesi Selime kasabasında Kuru Kafa, Isparta ili merkez ilçedeki Kesik Baş, Erzurum Merkezdeki Abdurrahman Gazi, Erzurum Oltu’da Mısırlı Zinnun, ayrıca Erzurum Oltu’da yatmakta olan Kadı Zinnun, Kars Kalesi’nde yatmakta olan Arap Baba gibi isimli olanlar Anadolu’dan bu türden Kesik Başlar iken (Yaşar Kalafat, “Siirt Yöresinde Yatırlar Etrafında Şekillenmiş Halk İnançları ve Kesik Baş Motifi” Uluslararası Siirt Sempozyumu, Siirt, 2006) Balkanlardan tespiti yapılan kesikbaşlar ise., daha ziyade Ahmet Yaşar Ocak tarafından yapılmıştır. (A.Yaşar Ocak, Türk Folklorunda Kesik Baş, Tarih Folklor İlişkilerinden Bir Kesit, Ankara, 1989) Şalpazarı’ndan tespiti yapılan Kesik Baş Efsanesi’nde, ortak olan yaylalarının sınırı için ihtilafa düşen iki kardeşten aç gözlü olan adil olan diğerinin kafasını keser ve kesilen kafa yuvarlanarak vücudun olduğu yere gelir.(A.Çelik, a.g.e. s.142-143)

Suroy Altay’dan alınan bilgilere göre, Balkanlardaki Kesik Baş diye bilinen yatırlardan Sofi Baba Prizen’de yatmaktadır. Çeşitli savaşlara katılmıştır. Son savaşında birisi O’nu tanıyınca sırlara karışmıştır. Yiğitliğine hürmeten sırrının açık

olup şehit düştüğü yere türbesi yapılmıştır. 1960'larda yeni semt düzenlemesi yapılınca, oradan Kuru Çeşme Mezarlığı'na nakledilmiştir.

Mehmet Efendi'nin diğer adı Karabaş Baba'dır Prizen'dedir. İnanışa göre hala hayattadır. Dünyanın neresinde İslam savaşı varsa, o savaşa İslamlar adına katılır. Savaşa katılmış olduğu türbe duvarındaki kılıcın yere düşmesi ile anlaşılır. Kılıç yerde ise Baba din kardeşlerinin yanında savaştadır, inancı vardır

Saçlı Mehmet Paşa/Kesik Baş; Piriştine Ürküp arasında Kaçanık Derbendinde, Kosova Savaşında kesilmiş kellesi koltuğunda, atının üzerinde Üsküp'te girerken bir Hıristiyan kız çocuğu tarafından görülür ve annesine gösterilmek istenilir. Kızın gözleri kör olur ve Paşa hemen orada atından düşüp şehit olur türbesi orada yapılır. 1996 yılında Sırp türbeyi top ateşine tutarlar . Halk hala burayı ziyaret etmektedir

Prizen'de yatmakta olan Ömer Baba , halk kendisini, Türbesinin Lez Köyünde oluşu nedeniyle Lez Baba olarak da bilir. Daha ziyade Hidrellez'de, 6 Mayıs'ta ziyaret edilir.Rivayete göre Selanik'teki bir savaşta başı kesilmiş, yatmakta olduğu Prizen'e kadar Kafası koltuğunda gelmiştir.

Ana Geyik Efsanesi, Halk inançlarımızda Geyik ile ilgili bir çok efsane vardır. Anadolu'da Geyik Baba, Geyikli Baba gibi ulu zatların efsanelerinde, geyiğe binilerek savaşa gidilir, geyiklere kereste taşınarak cami yaptırılır.Geyikler öksüz bebeklere süt verirler Bursa-Kestel'deki Geyikli Baba, Samsun-Alaçam'daki Geyik Koşan, Safranbolu Göverendeki Geyik Baba bunlardan bazılarıdır. Geyikli Baba, "Azim dağlarda vahşi sığırlara suvar olup onlara binip Orhan Gazi İle sefere çıkmıştır" (Yaşar Kalafat, Safranbolu ve Yöresinde Türbeler" I. Ulusal Tarih İçinde Safranbolu Sempozyumu (4-6 Mayıs 1999), Ankara 2003, s.314; Türbeleriz 1996, Diyanet İşleri Başkanlığı Arşivi) Biz Azerbaycan'dan da gizlice bebek emziren sırrı açığa çıkınca sırrı kadem basan geyik efsaneleri tesbit etmiştik (Yaşar Kalafat, Bakü-Ceyhan Kültür Hattı, Sosyal Antropoloji Araştırmaları, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi yayınları, Ankara, 2000, s.1-34) Anadolu'da bilhassa Safranbolu'da geyik boynuzu binaların göğsüne nazarlık olarak ve ocak başlarına bereket için takılır. Türkistan'da Kerkük'de Erbil'de ve Anadolu'da bir çok türbede geyik kemiği olduğu bilinir. Türk költürlü coğrafyanın bir çok yerinde görüldüğü gibi Evlerinin giriş kapılarına nazara karşı korunmak adına geyik boynuzu asarlar Trabzon Şalpazarı'ndan A.Çelik'in yaptığı geyik efsanesi tespitinde; 11 veya 12 erkek çocuğu olan bir anne göç esnasında sırtında da yükü olduğu için bunları taşıyamaz ve kadın hasta olunca çocuklarını bir ağacın kovuğuna koyarak Allah'a emanet eder ve oradan ayrılır.O dönemde bir salgın hastalık olur kadın hayatta kalır ve çocuklarının öldüğü haberini alır. Ağlaya sızlaya çocuklarını bıraktığı ağacın yanına gelen anne "-ey gidi dünya çocuklarımı buraya bırakmıştım, dünya bana bir şamar attın der ve çocuklarını ağacın kovuğunda aramaya koyulur. O esnada bir geyik keçisi çocukların olduğu yerden kalkıp kaçır ve anne bebeklerinin ağzının sütlü olduklarını görür çocuklar veya çocuk beslenip balık gibi olmuştur. O günden sonra geyik keçisi onların anası olmuş. O tarihten sonra o sülalede geyik eti yemek yasak olmuştur.(A.Çelik, a.g.e. s.144)

Şaman davulunun çemberi geyik, nadiren de genç at derisi ile kaplanırdı. Bu sadece derinin yapısal uygunluğundan ileri gelmiyordu her iki hayvanın da mistik

muhtevaları vardı. Batı Sibiry Şamanlarında, şamanın başlığında tercihen Ren geyiği boynuzu da olurdu. Kürek Kemiği Falı, geyik ya da koçtan alınan kürek kemiğinin ateşe atılıp kızartılması ile bakılır. Şamanların genellikle doğum törenleri sırasında geyik gibi boynuzlu maskeler de kullandıkları belirtilmektedir. Çünkü geyik hemen hemen her yerde kadınla ilişkilendirilmiştir. Bu arada doğum esnasında da boynuzlu maskeler kullanılmıştır. Karaca/Erlık, Çaptı Türklerinin kutsal hayvanıdır. İnanışa göre karaca diğer bazı hayvanlarla birlikte dünyanın oluşumuna katılmıştır. Çaptı ismi yavru karaca demektir. Bunların Damgaları sırğa/küpedir.

N.Yıldırım'ın tespitlerine göre; Yakut Türklerinde son gömme töreninde sonun gömüldüğü yerin çevresinde küçük bir çadırda ateş yakılır. Ateşin yanında kayın ağacının kabuğundan yapılmış geyik resimleri koyarlar. Altay Türklerinde geyik yer ruhu olarak bilinir. Orta Asya Türklerine göre, geyik yalçın kayalarda bir görünüş bir kayıp olan büyülü bir hayvandır. Ala geyik yeryüzünün ruhudur. Yakut Türklerinde kulağına küpe takılan geyik, Tanrıya adanmıştır. Tele üt Türklerinde geyik şamanın ikinci ruhudur, geyik ölünce şaman da ölür. Geyik boynuzu bazı boylarda, ölen şaman için dikilen heykelin başına konur. Moğollar ve Tatarlar geyiği kurtarıcı yol gösterici olarak kabul ederler. Şamanizm de geyik, ilahın, Şamanların şekil değiştirmiş şeklidir. Bu sembol beyaz renkli geyik olarak algılanır. Şaman giysisinde geyikten parçalar olur. Şaman duman renkli yaşlı bir geyiğe binerek sonsuzluğu aşar.

Kükreyen Dağlar Efsanesi; Muş'un Varto ilçesindeki dağla ilgili efsanelerde bir dağa teslim edilmiş kızın, kışın gece dağların karşılıklı çıkardıkları top atışını andıran sesler çıkardıkları anlatılır. Erbil'deki ulu kabirler arasındaki iddialaşmada gökyüzünde adeta savaştıkları, üstün gelen savaştının daha yukarı çıktıkları ve bu savaşta top sesini andıran seslerin çıktığı anlatılır. Böylece Ulu dağlar ve ulu kabirler arasındaki efsanevi manevi mücadele top sesleri çıkarıldığı inancı vardır. (Yaşar Kalafat, I. Türkmen Kurultayı ve Kerkük Yöresi Türk Halk İnançları", Türk Kültürü, Ocak 1998, s.27-52) Deli Çoban Obası veya Deli Çoban Yaylası ile ilgili efsanede de , Deli Çoban kışı çok sert geçen ıssız bir yaylada bütün ısrarlara rağmen yiyecek ve yakacak stoku yaparak kalmaya karar verir. İlk bahar gelince deli Çobanın kulübesinde ölüsü bulunur. Çoban bir de not bırakmıştır. Notta, ben açıklıktan veya soğuktan değil dağların ulumasından ve kükremesinden öldüm demektir. (A.Çelik, a.g.e. s.141) A. Çelik'in bir başka tespitinde de "Karadağ'da harp var iken, buradaki evliyalar güm güm top atarmış, bu evliyalar Karadağ'a top atarlarmış" (a.g.e. s.466) Eski Türk İnanç Sistemi'ndeki anamaykıl, bu gün halk inanç kültürümüzde Mehmetçikle birlikte düşmana karşı savaşan Yeşil Sarıklılar olarak yaşamaktadır. Halk tefekküründe ulu zat ve ulu dağların mücadelelerinde korku veren sesler çıkardıkları ve seslerden insanoğlu'nun ölebileceği inancı vardır. Ayrıca halk tefekküründe kurdun uluması onun Kadiri mutlak karşısında zikri yakarması olarak algılanır. Bu tefekkür bütün canlıların zikir içinde hatta bütün tabiatın zikir içinde olduğu inancının bir ürünüdür.

Kurt Ağzı bağlama İnanç; Bu inanç Kafkasya, Orta doğu, Balkanlar ve Anadolu'da Türk kültürlü halklar arasında çok yaygındır. Amaç sürüden ayrılıp yabanda kalmış evcil hayvanın kurt tarafından parçalanmasını önlemektir. Uygulama açılır kapanır bir bıçağın ağzına belirli surelerin okunması ile yapılır. Uygulamada müştereklerin yanı sıra farklılıklar da bilinmektedir. (Yaşar Kalafat, "Türk Halk İnançlarında Kurt Ağzı Bağlama, Prof. Dr. Tuncer Gülensoy'a Armağan, Kayseri, 2006) Evcil hayvan salimen yuvasına döndükten sonra kurdun ağzı tekrar bir dini

uygulama ile açılmalıdır. Aksi halde ağzı bağlı kalır. Diğer hayvanların ağzı bağlanılmaz iken kurdun ağzının bağlanması kurdun bağlanması uygulaması vardı. Bu uygulama için hayvanın gidebileceğine ihtimal verilen bölge çevrilir. Bu alanın ortasına bıçak dikilir, saplanır. Böylece çakalların ve kurtların ağzı bağlandı diye güven duyulurdu. (A.Çelik., a.g.e. s.468) Bu tespitteki bıçak, benzeri diğer uygulamalarla müştereklik arz eder. Tespitini yaptığımız diğer bazı uygulamalarda hayvanın bulunabileceği alan işaretlenmeyip, ismen belirtilmektedir. Bu tespitteki diğer farklılık, kurdun yanı sıra çakalın da zikredilmiş olmasıdır. Biz çakalın ağzının bağlandığını ilk defa bu tespitte görüyoruz. Bize göre çakal isminin zikredilmiş olması, sözün gelimi anlamındadır. Şalpazarı Çepnileri'nin masallarında da kurdu görmektediriz. Kurt Ayı ve Domuz Masalı bunlardan birisidir. (a.g.e. s.151)

Şalpazarı Çepnilerinin sözlü kültüründe de kurt yerini almıştır. “Kurda sormuşlar ne zaman yaylaya gideceksin, cevap vermiş Çoban bilir” “Kurttan post, kötünden dost olmaz” (A.Çelik., a.g.e. s.467-468) Bu özlü sözlerin Anadolu'nun sair bölgelerinde de benzerleri yaşamaktadır. (Yaşar Kalafat, “Sözlü Kültürümüzde Bursa ve Yöresi Örnekleri ile Kurt I”, II.Bursa Halk Kültürü Sempozyumu bildirileri, 20-22 Ekim 2005 Bursa, Bursa, 2005, 2.c. s.415-423)

Şalpazarı Çepnilerindeki kurt ile ilgili bir inanç da ayağı basmayan çocuklarla ilgilidir. Ayağı basmayan çocuğun başparmakları kırmızı iplikle bağlanır. Cuma günü camiye götürülen çocuğun bu ipliği camiden çıkan ilk kişiye kestirilir. Bu uygulama köstek kesme olarak bir çok yerde yapılan bir işlemdir. Ancak ikinci bir uygulama kurt kafası ile ilgilidir. Kocakarılar bir kurt kafası alırlar, ayağı basmayan çocuğu ahır kapısına götürürler. Kurt kafa tasından dökülen sıcak su oradan bir süzgece akıtılmış olur. Süzgeçten de çocuğun başından aşağıya akıtılır. Daha sonra çocuk ahırdan eve çıkarılır. Bu uygulamadan sonra çocuğun gündün güne gülbüzleşip güçleneceğine inanılır. (a.g.e.) Bizim daha evvel yaptığımız tespitlerde esnetilmiş kurt ağzı derisinden bu tür tedavilerde istifade edildiği hususu vardı. Ayrıca kurdun kafa tası ambar ve Bostanlarda nazarlık olarak kullanılırdı. (Yaşar Kalafat, “Göktürklerden Günümüze Türk Halk İnançlarında Kurt”, XIV. Türk Tarih Kongresi (9-13 Eylül 2002, Ankara)

Taş Kesilme ; Sayım Sakaoğlu'nun ayrıntılı bir şekilde ele aldığı taş kesilme konusu Şalpazarı Çepnilerinde de vardır. Anadolu'da bir çok efsanede Kaynanasından müşteki olan gelin, eşkıyadan veya düşman askerinin elinden kurtulmak isteyen genç kız veya gelin Allah'a yalvararak “Ya beni taş et veya kuş et” der, böylece ya kuş olup uçar, veya taş kesilmek suretiyle kurtulmuş olur. Diğer bazı efsanelerde de çoban bir doğa felaketinden korunmak için Allah'a yalvarır ve sürüden bir kurban adar, adağını yerine getirmez. Bazen de ekmek gibi kutsal kabul edilen varlıklara saygısız davranılması halinde taş kesilme ile cezalandırılır. Bu tespitin Eski Türk İnanç Sistemindeki taş kültü ile iltisaklandırıldığı da olmuştur. (Y.Kalafat, Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, Ankara, 2006) Şalpazarı Çepnileri'nden yapılan Don Taş Efsanelerinden birinde, Hızır birisinin kapısında, “Allah sizi taş etsin” demiş, bunun üzerine obanın hayvanları dahil bütün halkı taş olmuştur. Hızır'ın kargış ettiği pek rastlanılmaz ancak, “her geleni Hızır ve her geceyi kadir bil” diye bir söz vardır ki bununla amaç her gece sıdk ile dua et ve hiçbir fakiri muhtacı boş çevirme anlatılmak istenilmiştir. Ali Çelik hocanın ikinci Dontaş Efsanesinde, izin verse de gideceğim vermese de, der Bunun üzerine ikinci şahıs taş kesilir. (a.Çelik, a.g.e.) Yaygın olan “Kapıya geleni boş çevirmeyeceksin” inancı burada da vardır “a.g.e. s.465) Halk tefekküründe geleceği belirleyen Allah'tır. O'nun iradesine rağmen iddialı

olmak inkarcılık olup iman zafiyeti olarak bilinir Şalpazarı Çepnileri'nde Kocakarı Fırtınası gibi belirli günlerde Taş Kesilme tespitini (A.Çelik, a.g.e. s.107) Merhum hocamız M.F.Kırzıoğlu'nun çalışmalarından da Kars yöresinden tespiti yapıldığını biliyoruz.

Kalecik Efsanesi; Efsane kalenin bilinmeyen bir yerindeki define ile ilgilidir. Defineye ulaşılabilmesi için insandan bir kurban kesilmesi inancı vardır. Defineyi almak isteyenlerin karşısına kurşun geçmeğen, inanılmayacak kadar büyük olan boynuzlu bir yılan çıkmakta ve define arayıcıların rüyasına giren bu yılan, "Defineyi yağmurlu bir Cuma günü öğleden sonra gel al diyormuş" halk o günü kıyamet mi kopacak diye değerlendirmektedir.(a.g.e) Halk tefekküründe nasip ve rıza motifleri vardır. Nasibin kısmetin ötesine geçilemez. Nasip olabilmesi için de ilahi rızanın olabilmesi gerekir.Ağlayanın malı gülene hayır etmez inancı da bu bütünün bir parçasıdır.Giderek sahiplilik kavramı vardır. Sahiplenilmiş olmak sahibinin rızası olmaksızın ulaşılmasına yol açar.Sahiplenilmek kavramı halk inançlarında sahibini aşmayı gerektirir.Mülkün sahibi Allah'tır. Ancak kul hakkı ve büyü faktörü de vardır.Aynı şartlarda iki defineden birisini bulana define nasip olur iken diğer defineye bir türlü ulaşamayabilir.Birileri onun yerini sürekli değiştirmektedirler. Veya ulaşılan definedeki değerli mücevherler anında kalp para veya yılan veya akrebe dönüşebilir. Bazen da defineye ulaşılabilmesi için günün batmaması gerekirken aniden hava kararabilir, ertesi gün gidildiğinde evvelce eşilmiş olan çukurun doldurulmuş olduğu görülebilir. Şalpazarı Çepnileri'nde bu inanç ayrıntılı görülebilmektedir. İçerisinde evliya mezarının da bulunduğu bir mezarlığı sürüp tarla yapmak isteyen bir çiftçi oradan bir türlü mahsul alamaz, çiftçinin akşamdan söküp tarla yaptığı mezar ertesi gün tekrar mezar olur. Sonunda çiftçi felç olup ölür. (a.g.e.s.465)Diğer taraftan Yol Üzerindeki Mezar isimli Şalpazarı anlatısında da mezarının yerinin değiştirilmesini istemeyen ulu bir zat yol yapımcıların rüyasına girerek onları uyarır. Orası sahiplenilmiştir ve sahibi de o mezarda yatan ulu zattır. "A.Çelik, a.g.e. s.145) Bu tespitin Anadolu'da çeşitli örnekleri vardır. Halk inançlarında definelerin bekçisi olarak çok kere yer altı aleminin hakimi kabul edilen yılan düşünülmüştür.Diğer taraftan İyilik ve Kemlik isimli Çepni masalının kahramanı da yilandır. Türk Halk inançlarında uzak geçmişi dahil insandan kurban edilmesi yoktur. (Yaşar Kalafat. "Kurban, İnsandan Kurban, Türklerde Kurban İnancı" Uluslar arası Türk Kültüründe Ölüm Sempozyumu, 25-26 Kasım 2004, İstanbul.)Definecilikte insan kurbanı, kardeşlerimden ilk dünyaya gelenin kurban edilmesinin istenilmesi, kurban edilecek çocuğun buluş çağına girmemiş olmasının istenilmesi, kız çocuğu ve sarışın olması bazen da yetim olması üzerinde durulduğu anlatılır ki, halk inanç sistematığındeki yerini bulmak hiç de kolay değildir.Hazara Türklerinde yağmur duası için yetim kız çocuğunu seçildiğini biliyoruz.(Yaşar Kalafat, "Afganistan'da Hazara Türk Halk İnançları", Yeni Düşünce, s.12, 31 Ekim 2001) Bu arada Şalpazarı Çepnilerindeki Yılan Beyi Masalı'nın 3 kahramanı da yetim kızdırlar. Halk tefekküründe Allah indindeki itibarlı yer bakımından kız ve erkeğin hiçbir farkları yoktur. Ulu zatlar arasında erkekler kadar kadınlar da yer tutarlar.(Yaşar Kalafat, "Anadolu'da Ulu Kadın Kişiler ve Halk İnançları", Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi, Kış 2004, S.32, s. 27-52) Nitekim Şalpazarı Çepnileri arasında da Kırk Kızlar Mezarlığında yatmakta olan Kırk Kız birinci Cihan Savaşı'nda düşmana esir olmamak için anlarına kıyarlar.Ayrıca bir delikanlının sövdüğü yedi kız kahrolur hicap duyarlar, onlara yıldırım çarpıp öldürür, halk bu yedi genç kızı aynı mezara koyarlar.(A. Çelik, a.g.e.) Anadolu'nun bazı yerlerinde yıldırım çarpmış insanların ve ağaçların kutsiyet

kazandıklarına inanılır(Yaşar Kalafat, Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançları'nın İzleri, 2006 Ankara).

Ay Tutulması; Şalpazarı Çepnileri'nde de ay tutulduğu zaman silah atılmakta, sürekli ezan okunmakta, namazlar kılınmakta, hocanın duasına toplanılmış olan çocuklar amin demektedirler.Farklı bir tesbit ise ayın tutulmasına ayın önünde durmakta olan bir yılanın sebep olduğu şeklinde olmaktadır(A.Çelik., a.g.e. s.451). Ay tutulmasının mitolojimizdeki izahında cıngaloz diye bilinen bizim Kafkasya'dan kaya resimlerini çekip getirdiğimiz bir yılanın ayı yemek istemesi veya yemeğe başlaması, vardır. İnanca göre ayı iki köpek korumaktadırlar. Bunların uyumalarından istifa ile Cıngaloz ayı yemek istemektedir. Halk arasında ay tutulunca çıkarılan gürültü teneke çalmak, taşı taşa vurarak ses çıkarmak, silah atarak gürültü yapmak uyumakta olan bekçi köpeklerin uyandırılmaları içindir. Şalpazarı'nda yılan motifinin aynı fonksiyon ile yer alması farklılık olarak algılanabilir.

Şalpazarı Çepnilerinde ayrıca Cin, peri, Cazı (cadı), Davun, minnet ile ilgili efsaneler de vardır. Bunlardan Hubur/Hupur koyunlara musallat olan bir çok kişinin korktuğu beyaz bir varlıktır. Diğer ismi minnet'tir. Bölgedeki Kara iyelerden biri Biijjuu diye ses çıkaran kendisine atılan taşları yutabilen, görüldüğü kimselere korku veren dev bir yılan benzeyen bir yaratıktır. Kedilerle ilgili olanda, bekçi gece sopası ile bir kedinin ayağına vurur ve evine gelince jandarma görünümü görevliler kendisini evinden alır ıssız bir bölgeye götürürler bir kayanın altından geçilip bazı nizamiyelerden geçirilip mahkeme heyetinin huzuruna çıkarılıp yargılanır ve suçlu bulunur ve affedilip evine gitmesine müsaade edilir. Biz evvelce bu tür bir efsaneyi Karadeniz bölgesinden yılanlarla ilgili olarak derlemiştik.(Yaşar Kalafat, "Vatan, İnançlar ve Caferi Türklerde Halk İnançları", Türk Dünyası araştırmaları, Haziran 1997.S.108, s.33-101) Adeta bir yılanlar alemi ve onların idari yargı organları vardı. Davul'a gelince Davun, Taun ilişkisi üzerinde durulabilir mi? Ben Sürmeneli olan ailemden, kızgınlık ve kargış anlamında "Davun vura o başa" veya "Davun çıka yüzüne" gibi söylenmiş sözler hatırlıyorum. Kars'ta aynı anlamda , "Baba çıka yüzüne" veya "babalara gelesin" gibi, sözler sarf edilirdi. Acaba Dav unda olduğu gibi, baba ile kastedilen veba mı? Yoksa baba ile kastedilen ulu zat babanın hışmına uğrayasın mı? (Yaşar Kalafat, "Türk Halk İnançlarında Baba İyesinin Mitolojik Boyutu", VII. Milletlerarası Türkoloji Kongresi, 8-12 Kasım 1999, İstanbul)

Ardahan'ın Posof ve civarından tespitini yaptığımız cin düğünü Şalpazarı Çepnilerinin de inancında tespit edilmiştir.Bu düğünlere rastlanılıp zararından korunmak için korkmamak gerektiğine ve besmelesiz dolaşmamak icap ettiğine inanılır.Böyle olaylara şahit olan kimselerden erkek veya kadınları eşlerinden uzak durmaları için uyarıldıkları ve kendilerine evlenme teklif edildiği anlatılır.Bu tür korkuyu yaşayanlar cenaze merasimlerinden uzak dururlar.Çevreyi korumak için Kabe Toprağı Serpilmesi ve Zemzem suyundan yararlanılır.

Bir diğer efsanede de evinde çok parlak bir ışık gören bir adam evine gelince dibin bucağın karıştırıp döküldüğünü birisinin muhtemelen o ışığın bir şeyler aradığını ve fakat karısının vermediğini sonra ışığın kayıp olduğunu kadının da öldüğünü acaba o ışığın ecel mi olduğu anlatılır (A.Çelik. a.g.e.) bu benzeri efsaneler bir hayli çoktur. Biz Tatar Türkleri arasında benzerlerini anlatan bir tanıtım yapmıştık(Yaşar Kalafat-İlyas Kamalov, "Tatar efsaneleri" Karadeniz araştırmaları, yaz 2005, S.6, s. 52-78) Anadolu'da benzeri çok sayıda tesbit yapılmış olmasına rağmen (Esmâ Şimşek,

“Hendek/Sakarya Efsaneleri Üzerine Bir Değerlendirme” I. Uluslar arası Kocaeli ve Çevresi Kültür Sempozyumu, 20-22 Nisan 2006, Kocaeli) henüz tasnifli ve disipline bir çalışma yapılamamıştır.

Şalpazarı Çepnilerinde bağlama ile ilgili çok yaygın inançlar vardır. Kurşunla bağlama, gelin ve güvey geçeceği yolun sağına ve soluna iki parça kurşun konulur, onlar geçtikten sonra bunlar alınır Islah suresi tersinden okunarak bunlar eritilir böylece gelin ve güvey ebediyen bağlanılmış olurlar (A.Çelik. a.g.e. s.381) Kurşun dökülmesinin daha ziyade nazar ve bğü bozmada rolü bilinirken bu tesbitle bğü yapılmasında da etkili olduğunu görmüş oluyoruz. Türk Halk İnançlarında “Ters” in bir kot olduğu bilinirken (Y.Kalafat, “Türklerin Dini Tarihi ve Türk Halk İnançlarında Ters Motifi” prof. Dr.Abdurrahman Çaycıya Armağan, Ankara, 1995, s.297-307) bu tespitte zenginlik kazanmış olmaktadır.Çivi ile bağlamada da gelin ve damadın yollarının sağına ve soluna konulmuş çiviler onlar geçtikten sonra bir ağaca çakılmaları suretiyle bağlanmaları sağlanılmış olunur. (A.Çelik, a.g.e. a.g.y.) Uluğ Türkistan’da yatır bayraklarının gönderlerine çivi ile adak çaputu çakılır. Anadolu’da Yedi Uyurların mağara taşlarına diş ağrısının tedavisi için çivi çakıldığı olur. Bağlama konusunda çivinin rolünü biz ilk defa öğrenmiş oluyoruz. İplikle bağlama İhlas suresi tersine okunup kırmızı ipliğe 7 düğüm atılır bu yöntemle gelin bağlanmış olur (A.Çelik, a.g.e. a.g.y.) İplikle ve düğümle bağ büyüsu yapmak Türk Kültürlü halklarda çok yaygındır. Silahla bağlamada, güveyi gelin almaya giderken silahına mermi sürüp bunu ateşlemese bağlanmış olur (A.Çelik, a.g.e. a.g.y.) bu tesbitte bizim için yenidir. Bağın bozumunda Değirmenden ve değirmenin suyundan yararlanılmaktadır ki bizim tespitlerimiz de yöndedir. (Y.Kalafat, Halk İnançlarımızda Değirmen”, Folkloriktik prof. Dr. Umay Günay Armağanı, Ankara, s.142-151)ve (Yaşar Kalafat “Alanya Yöresinde Kilit Bağ, Kitlenmek Bağlanmak” Alanya 9. Tarih ve Kültür semineri, 19-21 Kasım 1999, Alanya 2004, s.492-496)

Çepni Halk kültürü ile Acara halk kültürü bilhassa giyim ve yemeklerin yanı sıra bir kısım inançlar bakımından büyük benzerlikler vardır. Bartın Acara Türklerinde de eşikte durulmaz, karakedinin kestiği yol, geçilmez denilir. Yaslı aileyi dostları kırsal kesimde dostları tıraşa götürerek yastan çıkarırlar. Kömürün güzelliği nazara karşı koruyuculuğuna inanılır. Yağmur yağarken ceviz ağacının altında yatana Gök Vurur, göğün vurması yıldırımın çarpmasıdır (Yaşar Kalafat, “Acara Özerk Cumhuriyeti Gezi Notları/Halk Kültürü” yeni Düşünce)

SONUÇ:

Halk inanç kültüründen hareketle, kültür alanlarının sınırlarını belirlemede, kültür kotları ve kültler gibi, kültür hayatının köşe taşları önem arz ederler. Bizi bu bildiri ile yola çıkaran arayış bu idi. Doğu Karadeniz’in bir bölgesinden, Şalpazarı’ndan alınmış örneklerle bölge halk kültürünü tamamen yansıtabilmek mümkün olmadığı itibariyle kotları ve coğrafyayı daha geniş tutmak gerekebilir. Biz yapılmış mükemmel bir çalışmadan yola çıktık yapılacak yeni çalışmalarla amaç daha fazla gerçekleştirilecektir.

Türk Ocakları Trabzon Şube başkanımız Sayın Mithat Kerim Arslan hocamızın uygun bulmaları üzerine bildirimle dolaylı ilgili olan bir noktaya değinmek istiyorum.

Türk kültür milliyetçiliğinde, metot-teori bağlantısını, Türklüğün ve Türkiye'nin günümüzdeki meselelerinden hareketle görüşlerine değinmek zorunda kaldım. Bu itibarla Türkoloji ve Türkolog'a düşen görevler üzerinde kısaca duracağım. Hangi anlamda Türk, hangi anlamda Türkolog ve neden Türkoloji konularına temas edeceğim

Söylemeğe çalışacağı hususlardan bir kısmı, ilk iki bildiri de bir şekilde anlatıldı. Ben , bu salonda olan ve olmayan meslektaşlarımızı bir şekilde ilgilendiren bir sorunu başka bir formatta ele alacağım. Sayın Ocak başkanımız da meseleyi açış konuşmacı çerçevesinde koydular. Özetle Türkiye'nin sorunlarının çözümü, misyonu ve misyoneri anlamakla mümkündür.

Malumdur ki, misyoner sadece din taşıyıcısı değildir ve misyoner telkinde bulunduğu kimsenin değil kendisinin çıkarını düşünür. Değimli ki, Hıristiyan batıda Ateistlik sürekli tırmanış gösterirken, misyonerlerin üzerinde çalıştıkları kesim kendi toplumlari değildir. İzhahımızın misyonerlikle ilişkisi nedir?

Misyoner sosyal bilimlerin alanına giren bütün disiplinlerde etkinlik gösterir. Günümüzün misyoneri; bütün dalları ile birlikte tarihçidir, dilcidir, sosyologdur, halk bilimcidir, tabii ki ilahiyatçidir ilah. Başka bir ifade ile bu salondaki bizlerin meslektaşımızdır. Misyonerin faaliyet alanının bilinmesi, karşı örgütlenmenin yani neyi, niye, nasıl yapmamızın gerektiğini, mahiyetini belirler. Misyonersiz misyoner olmayacağı gibi, misyonerliğe karşı tavır alabilmek için de, karşı misyonun yani misyonumuzun belirlenmesi gerekir. Hal olunca, belirlenilmesi gereken bir misyon ve bu misyonu taşıyacak olan, sosyal bilimlerin her alanından donanımlı elemanlar gerekecektir. Başka bir ifade ile, bizler bilgi donanımızla bu yeni görevin donanımını bedenlerimize uydurmak durumundayız. Daha açmak gerekir ise, bu ihtiyacın karşılanma adresi Türkoloji'dir. Bize göre bu göre ancak Türkologlar, Türk Türkologları yapabilir. Zira tehdit altındaki kimlik, Türk kimliğidir. Bu kimliğin kurtarılıp, korunup ve kurulması Türk bilgisi, Türklük bilimi ile olur. Türklüğü gerçeğine uygun anlayan ve ona samimiyetle bağlı olan türkologlar kadrosu, Türk kültür milliyetçiliğinin mimarı ve savaşçıları olabilirler. Bunun içindir ki, evvelce yaptığımız çalışmalarda da belirtmeğe çalıştığımız gibi, Türkiyat'ı, sıkıştırılmak istenilen şiir ve nesirin arasından kurtarıp, ilmi Türkçülüğün bayrağı haline getirmek gerekir.

Oryantalizm, batının gözü ile doğuyu görme ilmidir. Ona göre doğu sömürülmek için vardır ve batı olmayan her yer doğudur. Oryantalizm bu sömürünün, sosyal bilimlerden yola çıkılarak yapılanma şeklidir. Bu tanım daha ziyade, geçen yüzyılın tanımıdır. Bu yüzyılda batı, doğuda, doğuyu batı mantalitesi ile yorumlayan doğulular yetiştirmiştir. Batı bu Truva atlarını kullanmaktadır.

Oryantalizm, misyoner okulları, barış gönüllüleri ve nihayet küresel ve süper güç stratejileri, aynı hedefe yürüyüşün safhaları ve değişmeyen projenin farklı isimler alabilen planlarıdır. Gözden kaçırılmaması gereken; Selçuklu ve Eyyubi Türklüğü dönemlerindeki döneminin emperyalist güçleri, ihtilaf halinde idiler. Bugün gerek

ABD ve gerekse AB ülkeleri, etnik milliyetçiliğin tahriki, Ermeni ve Rum konusu gibi alanlarda Türklük karşıtı olma anlamında hem fikirdirler. Yaşanılan savaş, kültür adamları arasında, kültürün silah olarak kullanıldığı bir savaştır. Savaş, kimlik-kültür bağlamında sürdürülmektedir. Kültürel kimliği, kültür adamı stratejik bir obje kıvamına sokar veya çıkarır. Bu itibardır ki, Türk kültürel kimliğinin mimarı ve muhafızı Türkolog ve faaliyet alanı da Turkolojidir. Bu itibardır ki, Türkiyatı stratejik bir veri olarak kullanma durumunda olanların, durumu bu olan bizlerin, farklı bir sorumluluğumuz vardır.

Toparlamak gerekir ise; bu oyunu bilmek, bu oyunu deşifre etmek ve bu oyuna tepki göstermek fazla bir şey ifade etmeyebilir, çok kere etmemiştir de. Kurtuluş, yeniden kuruluş ve korunuş, ancak karşı stratejilerin geliştirilmesi ile olur. Bu stratejilerin kurucu ve uygulayıcıları, ancak ve ancak Türkologlar, türk Türkologları olabilirler. Zaman o kadar sürekli aleyhimize işliyor ki, kaybedecek bir tek saniyemizin dahi olmadığı kanaatindeyiz.

Haydat Doktrini gereğince üç denize çıkmayı, veya muhayyel büyük Ermenistan'ı kurmayı hedeflemiş Ermenilerin, toprak talebinde buldukları güzergahlar üzerinde, bir tek ermeni dahi yoktur. Bunun içindir ki, Ermeni-Kürt köken birliği üzerinde durulmaktadır. Nitekim güneyde kendilerine vaat edilmiş olduğuna birilerinin inandıkları topraklarda bir tek Musevi yok iken, Musevi Kürt tezi geliştirilebilmektedir. İddialı olduğunuz topraklara, iskan edebileceğiniz halkınız yok ise,, oraların halkının sizden olduğunu anlatırsınız ki, yapılmakta olan da budur.

Türk Türkolog'u bu sorunu çözebilir, çözmelidir, çözmek zorundadır. Evvela karşı strateji olarak Türklüğün gerçeğine uygun tanımı üzerinde durulabilmelidir. Kültürümüzde olamayan ve Türklüğe mal edilmek istenilen şoven ithamların da bu projenin bir tezahürü olduğu oyununa karşı istikamet belirlenebilmelidir. Türklüğün bir kültür olduğu bir yaşan algılayışı olduğu ve yakalanan bu düzeyin birlikte yaşanılan halklarla beraber üretilip geliştirildiği anlaşılıp anlatılabilmeli. Bu toprakların Türk kültür coğrafyası olduğu ancak geniş anlamda Türkoloji ile kotarılabılır.

Öğrencilerimizin yaşındaki evlatlarımız Mehmetçiğimizin, Türklüğü korumak için hayatlarını ortaya koydukları bu savaşta, türk Türkolog'u daha fazla bir şey yapabilmeli, aydınları cephe savaşı olan Çanakkale'deki ecdadına Türkologlar layık olabilmenin farklı yollarını arayabilmeli

Bu yol bize göre, yeni Türkolog dınınun iyi belirlenebilmesinden geçer. Türkiye 80-100 üniversitesi ile, her branştan binlerce düşünen, takip eden ve üreten beyine sahiptir. Ancak maalesef bu potansiyelde stratejik misyon yok denecek kadar azdır. Yapılan büyük ölçüde bilgi yüklenmiş olmak ve bilgi taşıyıcılığı yapmaktır. Buradan hareketle denilebilir ki, Türkiye sempozyum bildirileri büyük ölçüde geçmişte kalmakta, günümüze ışık tutamamakta veya teferruattan kurtulup, çözüm üretici olamamaktadır. Bize göre, planlı bir girişimle stratejist edinme projeleri geliştirilmelidir. Bu geniş Türkoloji tabanından stratejist kadrolar yetiştirilebilmeli. Türk aydını, biribirini, yakın veya uzak geçmişi suçlamayı bırakıp, stratejist niteliği de olan kadrolar yetiştirmelidir. Buradan hareketle, verilen her bildirin de değerlendirilmesinde, bildiri günümüz sosyal bilimler içerikli milli sorunları ile ilişkilendirilebilmelidir. Sebep-sonuç ilişkileri günümüz tehditleri ile

bağlantılanamıyor ise, bir şeyleri kısmen de olsa eksik yapıyoruz. Veya sempozyum nihai değerlendirmesi bu açıdan ele alınamaz ise, oryantalistlerin ve onların Truva atlarının etkinlikleri önlenilemez. Amaç sempozyum yapmak değildir. Sempozyumlar ve benzerleri olan diğer faaliyetler, anti emperyalist mücadele için bir vasattırlar.

Bir taraftan diyeceksiniz ki,; 100 yıl evvel binlerce misyoner yetiştirildi. Bu yetiştirme ve göreve sevk etme aralıksız devam etmektedir. Bu faaliyeti ortak hedefi Müslüman Türksün Anadolu oluşturmaktır. Bu hedefin değişmediği, Sevr'in amacının sürdürüldüğü, Ermenilik, etnik bölücülük, Pontusculuk gibi alanlarda ortak payda taşıdığı tespit edilmiştir.

Diğer tarafta; yetişmiş sosyal bilimci ordunuzdan hizmet beklerken, bu potansiyelinize stratejik bir misyon kazandırmayacaksınız. Bize göre, Türk devlet adamı, Türk diplomatı, Türkoloji ile donatılmalıdır. Bu yapılmıyor ise, Türk Türkolog, Türk sosyal bilimci, tarihçi, dilci, edebiyatçı, sosyolog ve diğerlerine diploması bilimci kazandırılmalı. 21. yy.ın Türk Kültür milliyetçisi derken bunu kastediyoruz.

Üzerinde durmaya çalıştığım arayışı Türk Ocakları başlatabilir ve bu Trabzon Türk Ocağına yakıştır. Katıldığımız bu sempozyumun başarısı da göstermiştir ki, Trabzon Türk Ocakları bu şerefli görevi hak etmektedir.